

Zending in Nederland

De bediening van de verzoening aan traditionele en seculiere mensen

Abstract

In our present missionary context preaching and speaking about atonement has become increasingly difficult. People outside and inside the church seem to be out of touch with fundamental issues like sin, guilt and grace. In this article the question is pursued how the church can still proclaim freedom of sin and guilt to traditional and secular people. The key to this proclamation is located in the biblical doctrine of idolatry and the cross as an act of liberation from slavery.

Voor wie ben ik een zending?

Het is misschien wel kenmerkend voor gereformeerden dat wij beter zijn in definiëren dan in handelen. Zo is er al heel wat inkt verspild aan de vraag of Nederland een zendingsland is en wat dan precies de criteria zijn waaraan een zendingsland moet voldoen, wil het voor dat etiket in aanmerking komen. Mijns inziens hebben dergelijke discussies hun nut, maar schieten zij heel gemakkelijk hun doel voorbij. De eerste reactie van de schriftgeleerde op Jezus, toen Hij sprak over het liefhebben van de naaste, was een vraag naar een definitie: "Wie is mijn naaste?". Niet: "*Waar* is mijn naaste?", maar '*wie*?'. De vraag of Nederland een zendingsland is, zou op dezelfde manier beantwoord kunnen worden als Jezus deed met de schriftgeleerde. Hij wees hem erop dat de vraag veel belangrijker is voor wie *wij* een naaste zijn, dan wie allemaal tot de categorie 'naaste' behoort.

Als theologen bij elkaar is dat misschien even slikken. Ik moet dat althans wel eens doen, wanneer Jezus Zijn leerlingen toevoegt, na de voetwassing: "Indien gij deze dingen *weet*, zalig zijt gij als ge ze *doet*". De waarheid wordt gekend in Gods handelen in en met de gemeente. Is Nederland een zendingsland? Dat zou wel eens een volkomen onbelangrijke vraag kunnen zijn. Voor wie ben ik een zending? Dat zou de vraag kunnen zijn die Christus van belang vindt. Voor wie een zending is, is elk gebied zendingsterrein.

Als de waarheid wordt gekend in handelen ('de waarheid *doen*', immers), vraagt dat om praktisch bezig-zijn. Het is verbazend en misschien wel een teken van onze armoede, dat het niet geaccepteerd wordt dat iemand spreekt of schrijft over preken, terwijl hij zelf nooit heeft geprekeerd. Idem dito met het pastoraat. Maar over evangelisatie kan *iedereen* schrijven of spreken, lijkt het wel. Mensen uit de praktijk moeten het vaak met kromme tenen lezen of aanhoren en zich afvragen: 'Wat kan ik hier nu mee?'. De gereformeerde theologie in Nederland is tamelijk steriel als het gaat om evangelisatievragen. Er is wel theoretische bezinning, maar die lijkt slechts zelden op te borrelen uit de praktijk of daarmee integraal verbonden te zijn.

Hoe anders was dat in de vroege kerk! Augustinus schreef rond 400 zijn boekje *Over het onderwijs aan nieuwelingen*, een verhandeling over evangelisatie aan belangstellenden voor het christelijk geloof. Op elke bladzijde komt daar de ervaring van de kerkvader een woordje meespreken. Het is voor elke lezer duidelijk dat Augustinus wist waarover hij het had. Hij sprak met grote regelmaat met zoekers, met belangstellenden. Hij kende hun vragen, hij had zich ingeleefd in hun gevoelens en verwarring. En, simpelweg, hij vond het belangrijk! Hij beschouwde het als een kerntaak van de bisschop om zich bezig te houden met de begeleiding van nieuwelingen in de gemeente. Opgeslokt als hij was door 'binnenkerkelijk werk' vond hij dat niet altijd gemakkelijk. Maar het was te belangrijk om te laten liggen. In zijn eigen

woorden: "Daarom moeten wij onze bezigheden wel naar ons eigen inzicht ordenen, maar (...) komt er iets onvermijdelijks tussenbeide, dat die volgorde van ons verstoort, dan moeten wij ons soepel buigen om niet te breken en moet de door God geprefereerde volgorde zonder meer de onze zijn" (*De cat. rud.* 14/20; vgl. 10/14).¹

Baseer je op de feiten

Evangelisatie moet zoveel mogelijk gebaseerd zijn op feiten en niet op *wishful thinking*. Aldus John Finney, mede-auteur van de Emmaüscursus en emeritus-bisschop van de Anglicaanse kerk.² Niet onze idee van hoe mensen zijn of zouden moeten zijn en hoe zij tot geloof zouden moeten komen, moet onze verkondiging bepalen. Het gaat erom dat wij praktische wijsheid hebben over hoe mensen echt zijn en hoe zij in de regel Christus vinden. Helaas wordt er enorm veel geld en energie verkwist aan manieren en structuren die simpelweg niet 'werken' of die gebaseerd zijn op ongezonde uitgangspunten.

Om dit te voorkomen zijn twee dingen nodig: theologisch onderzoek en menskundig onderzoek. Aan de ene kant zullen wij theologisch een evenwichtig en helder beeld moeten hebben van de toestand van mensen zonder God, de aard van het ongelooft, onze waardering van religiositeit en dergelijke. Aan de andere kant zullen we moeten onderzoeken hoe mensen in de praktijk denken en handelen ten aanzien van geloof en levensbeschouwing, de weg waarlangs zij tot geloof komen, wat jonge christenen verwachten van de kerk enzovoort.

Over beide zaken wil ik iets zeggen, al moet ik er meteen aan toevoegen dat ik me voor het menskundige deel helaas grotendeels moet baseren op buitenlands onderzoek, aangevuld met Nederlandse indrukken. In Nederland zijn er wel fragmentarische en bescheiden studies gedaan naar de manieren waarop mensen tot Christus komen, maar echt feitelijk onderzoek is er nauwelijks.

Ik geloof dat we alleen op basis van een gezonde theologische visie en degelijk sociologisch onderzoek kunnen komen tot een strategisch verantwoorde missiologie in Nederland.

Opzet

In het vervolg wil ik graag iets zeggen over de bediening van de verzoening aan mensen in Nederland. Dat lijkt me een centraal thema bij de verkondiging van het Evangelie aan kerkelijken en niet-kerkelijken. Veel predikanten ervaren het als lastig om te spreken over kruis, opstanding en verzoening. Het lukt ze wel om de correcte dingen te zeggen, maar vaak merken ze niet veel respons. Het ontbreekt niet zelden aan weerklank. Hetzelfde geldt in de evangelisatiepraktijk. Laatst sprak ik een jongen uit Dordrecht die daar tot geloof gekomen is vanuit de wereld. Hij zei dat het hem opgevallen was dat christenen die probeerden hem te be-evangeliseren toen hij nog 'heiden' was, het maar zelden over de kern hadden. Het leek wel of ze er omheen draaiden, er bang voor waren.

Misschien zit het dieper. Vorig jaar verscheen in het *Nederlands Dagblad* een artikel van een predikant, die schreef onder het pseudoniem Henk Jasperse. Hij beled daarin dat de klassieke christelijke en gereformeerde thema's, waaronder 'verzoening' hem eigenlijk niet veel meer deden. 'Ze vervelen me', zei hij. Er kwam een stortvloed aan reacties, maar daarin zat veel herkenning. Ook van predikanten. Een aantal van hen moest bekennen dat zij wel spreken over verzoening (hoe kan het anders?) en dat ook belangrijk vinden, maar dat het vooral verstandelijk blijft. Het is niet het diepste wat hen raakt. Als een ongelovig iemand aan je zou vragen: 'Waarom geloof je eigenlijk?', zou je niet meteen spreken over verzoening, kruis en opstanding.

Verzoening... steeds meer krijg je de indruk dat het klassieke spreken over schuld, berouw, vergeving en verzoening mensen minder raakt dan ooit. Niet alleen niet-kerkelijken, maar ook kerkmensen. Zelfs de mensen die geroepen zijn het te verkondigen.

Dit alles lijkt me reden genoeg om het er nog eens over te hebben. Want getuigen, is toch vooral vertellen wat je hebt meegemaakt, gezien en gehoord. 'Hetgeen wij gehoord hebben, hetgeen wij gezien hebben, hetgeen wij aanschouwd hebben en met onze handen getast van het Woord des levens...' (1 Joh. 1:1).

Ik wil het verhaal toespitsen op de praktijk van evangelisatie: hoe kunnen we inhoudsvol en relevant spreken over 'verzoening' in onze tijd? Hoe bereiken we mensen met deze boodschap: mensen buiten de kerk, mensen binnen de kerk, onszelf?³

Verdringen en vervangen

In Romeinen 1:18 en 23 worden twee dingen gezegd over de heidenen die ook voor onze missionaire praktijk belangrijk zijn. In dit gedeelte wordt ervan uitgegaan dat mensen een zekere kennis, hoe zwak ook, hebben van God, maar dat zij met die waarheid twee dingen doen.

In vers 18 staat: 'Zij houden de waarheid in ongerechtigheid ten onder'. Het is vooral de gereformeerde missioloog J. H. Bavinck geweest, die dit in eigentijdse bewoordingen heeft uitgelegd als 'verdringen' of 'onderdrukken'.⁴ Mensen die door de Heilige Geest niet zijn aangeraakt, verdringen de waarheid dat zij zijn gemaakt tot God. Dat, zou je kunnen zeggen is de eerste pijler van het ongeloof: verdringing of onderdrukking van de waarheid. Mensen zijn gemaakt om in harmonie te leven met hun Schepper en tot eer van Hem. Maar zij duwen die waarheid weg. Dat kunnen ze zo goed en ze hebben daarvoor zoveel middelen ter beschikking, dat ze dat zelf meestal niet in de gaten hebben. Vaak zijn er crisismomenten voor nodig. Soms kan het ineens naar boven komen: vragen als 'wat maakt me nou echt gelukkig?'. Of dat iemand op z'n 35^e in de spiegel kijkt en denkt: "Nu heb ik een leuke baan, een auto, een geweldige partner. Ik ga op vakantie naar de Antillen en we hebben ons eerste kind. Ik heb alles wat ik wilde toen ik 18 was. Maar ik kan nog wel 50 jaar leven. Wat nu?". Als de Heilige Geest ingrijpt in zo'n leven, worden zulke mensen zoekend. Er zijn veel van zulke zoekers in Nederland. Mensen die onrustig zijn geworden over hun leven, die de stem van hun geweten niet meer tot zwijgen kunnen brengen met allerlei voorbijgaande ervaringen en kicks. Daarvoor is moed en kracht nodig, meer dan wij van nature kunnen opbrengen. De Geest van kracht, liefde en bezonnenheid (2 Tim. 1:6-7) wil die geven en geeft die meer dan eens.

Een tweede pijler staat in vers 23: 'Zij hebben de heerlijkheid van God veranderd in de gelijkenis van een beeld van mens, vogel of dier'. Deze tweede karakteristiek van het ongeloof zou je kunnen noemen: 'vervanging' of 'verandering'. Dit is de kern van ongeloof: afgoderij. Afgoderij is dat we iets op de plaats van God zetten. Die afgod moet ons bieden wat alleen God kan bieden: harmonie, vreugde, innerlijke vrede, bevrijding van schuldgevoelens. Die afgod vereren we. En we betalen ervoor: uiteindelijk met slavernij. Dat blijkt uit het vervolg.

Kortom, mensen *verdringen* eerst de waarheid en *vervangen* die vervolgens door iets van eigen maaksel, hun afgod.

Psalm 115 en afgoderij

Psalm 115 is een mooie tekst, die laat zien hoe afgoderij 'werkt' in een mensenleven. Een paar opmerkingen over afgoderij n.a.v. deze Psalm:

1. *Iedereen heeft een levenscentrum.* Iedereen leeft voor iets of iemand. In zijn kern, zegt deze Psalm, is de keus: geven wij God de eer of onszelf? Mensen moeten iets of iemand 'eren'. Iets dat ons een besef geeft van eigenwaarde en identiteit, van betekenis en bevrediging. Een soort 'bottom-line', een sturend principe in heel ons leven en onze prioriteiten. We zijn ons hier natuurlijk niet altijd van bewust, maar het is er wel. Het kan je carrière zijn, je bezit, je verschijning, je jeugd en vitaliteit, de waardering van andere mensen, de liefde van je ouders, het gevoel nodig te zijn, vriendschap, je kinderen. Zonder dat ene zou je leven zijn glans verliezen. Het is je god, voorzover een god iets of iemand is die je aandacht opeist, je wil in dienst neemt, je geest in beslag neemt en je daden motiveert. Wat beweegt je?, dat is de centrale vraag in ons leven. In *ons* leven? Ja, want ook christenen moeten zichzelf die vraag stellen. Als we eerlijk willen zijn, zullen we moeten toegeven dat wij niet boven andere mensen staan, maar naast hen. Ook wij zetten voortdurend andere dingen op de plek die alleen God toekomt. Dat kan waardering van mensen zijn: als andere mensen mij maar aardig vinden, dan zal ik waardevol zijn, dan zal ik gelukkig zijn. Dat kan seks zijn, of geld. Alles wat ons geluk, vrede en harmonie moet geven en wat niet God Zelf is, is onze afgod.
2. *Iedereen is een slaaf.* Dat vloeit logisch voort uit het voorgaande. Waarvoor we leven, dat heeft controle over ons. De dingen waarvoor we leven maken ons tot slaaf en straffen ons met schuldgevoel (wanneer het ons niet lukt om ze te bereiken), met boosheid (als iemand ons verhindert ze te bereiken), met angst (als iemand ze bedreigt) of gejaagdheid en stress (als we koste wat kost dat ene *moeten* bereiken). Dit betekent twee dingen:
 - (a) zelfs de meest ongodsdienstige mensen zijn religieus. Zij vereren iets en offeren zichzelf ervoor op. Wat je ook maar kiest om er je waarde aan te ontleen, dat dien je als je 'god' en het geeft je een gevoel van waarde en waardigheid, ook al zouden we het misschien niet zo zeggen;
 - (b) zelfs de meest godsdienstige mensen dienen God niet werkelijk. Zij kijken misschien naar God als Helper, Leraar en Voorbeeld, maar uiteindelijk is hun enige *Redder* morele prestatie. Dezelfde gevoelens van schuldgevoel, boosheid, angst en gedrevenheid kenmerken hen als dit levensdoel in gevaar komt.
3. *Afgoden zijn op zichzelf niet verkeerd (zilver en goud zijn mooie dingen), maar ze worden het door wat wij ervan maken.* De dingen waarop mensen zich richten voor hun levensvervulling zijn meestal geen slechte dingen. Sterker nog, om te kunnen functioneren als een bron van eigenwaarde en vervulling, moeten er goede elementen in zijn. Maar een kenmerk van afgoden is dat ze verabsoluteerd worden. Als je iets het centrum van je leven maakt, of het nu liefdadigheid, dierenwelzijn, muziek, winkelen, kerkenwerk of iets anders is, gaat het je leven bepalen. En daardoor ga jij de levens van anderen bepalen. Iemand die persoonlijke vrijheid adoreert, wordt een slaaf van die vrijheid. Zo iemand ontvlucht zijn bindingen, is overassertief en leeft een vluchtig leven. Vrijheid is op zich niet verkeerd, maar zodra hij op de plaats van God komt, keert hij zich tegen ons.
4. *Afgoden kunnen niet leveren wat ze beloven.* Omdat afgoden stom, blind en machteloos zijn, moeten mensen hen opgeven of volhouden dat ze toch geven wat ze beloven. Anders gaat hun levensperspectief en hun eigenwaarde verloren. Afgoderij leidt daarom tot een leven van zelfbedrog, de 'waarheid ten onder houden'. Tegelijk leidt het tot verwijdering van de ware God. Hoe meer loyaliteit we hebben ten aanzien van een afgod, hoe verder de ware God in onze beleving zal worden. En andersom, hoe verder wij van God af staan, hoe sterker de neiging zal zijn tot obsessie en binding aan een afgod. Dergelijke gebonden levens komen in de kerk helaas ook voor en waarschijnlijk meer dan wij denken. Dit is

ook de reden waarom evangelisatie nooit een truc zal worden. Zo van 'als we de sleutel maar eenmaal hebben, dan zijn we er'. Afgoderij is iets waar mensen zich met handen en voeten aan vastklemmen. Wanneer je je afgod loslaat, verlies je ook jezelf. Het is menselijkerwijs onmogelijk om mensen uit die slavernij te halen. Christus moest niet voor niets sterven.

5. *Als je hen vereert, ga je op hen lijken.* Zo zijn we gemaakt: wij lijken op wat we vereren. Als we de enige ware God vereren, zullen we steeds meer gaan lijken op Hem. Wanneer Jezus onze Heer is, komen wij tot onze bestemming. Dat is ware vrijheid, geluk en harmonie. Maar als we afgoden van macht, geld en seks vereren, zullen ze ons gaan controleren. We worden 'overgenomen', geobsedeerd en eendimensionaal.

Een voorbeeld: mensen die macht vereren, verwachten dat een positie van macht hun de vreugde en de vrede zal geven die alleen God kan geven. Als ik maar die positie heb... Zij zullen door roeien en ruiten gaan om die macht te bereiken. Alleen om te ontdekken dat die afgod niet geeft wat hij belooft. Maar dan geven ze het niet op, nee, ze leggen er nog een schepje op. En ze betalen ervoor: met woedeuitbarstingen tegen mensen die hun positie bedreigen. Met somberheid en depressie wanneer ze tot zich laten doordringen dat met elke nieuwe poging hun geluk verder weg lijkt dan ooit. Met teleurstelling, met eenzaamheid, wanneer ze gaan merken dat het 'lonely' is aan de top. Als God het niet verhoedt, zullen ze steeds eendimensionaler worden. Want ze zullen moeten volhouden dat hun levensproject wel kan geven wat het belooft. Ze moeten de schijn ophouden en soms doen ze dat zo goed dat ze er zelf in geloven. Alleen hun omgeving weet beter. Althans, als die niet door dezelfde ziekte bevangen zijn. Opnieuw, afgoderij leidt tot zelfbedrog. Mensen zijn niet langer eerlijk tegen zichzelf. Ze jagen maar door, om niet tot rust te hoeven komen en te hoeven nadenken. Ze raken verslaafd aan macht. Hun denken, praten en doen ademt macht. Hun gesprekken worden erdoor bepaald. Hun omgang met mensen zal steeds meer bepaald worden door de vraag: wat kan ik via deze persoon bereiken? Hoe kan ik hem of haar gebruiken? Hoe moet ik me gedragen om mijn zin te krijgen?

6. *Afgoderij leidt tot ontmenselijking.*⁵ Wanneer wij onze ware levensrichting, onze enige bron van eigenwaarde en identiteit verliezen, worden wij een karikatuur van wie wij zijn bedoeld. De voorbeelden liggen voor het oprapen. Mensen die dermate verknocht zijn aan hun afgoden dat zij over niets anders praten, dromen en denken dan hun werk, hun carrière, hun spirituele ervaringen, seks, hun geld, hun schone huis, hun positie, hun figuur, hun nobele zaak waarvoor zij strijden. Eendimensionale, emotioneel onderontwikkelde, humorloze, saaie en geobsedeerde mensen. Maar het kan ook subtieler: mensen die zo op het oog evenwichtig en interessant lijken, maar van binnen gedreven worden door verterende machten. Mensen voor wie seks een afgod is, hebben moeite om vertrouwen te geven of te ontvangen, om relaties aan te gaan en heel te houden. Mensen voor wie macht een afgod is, leven voortdurend in een sfeer van wantrouwen, angst en onveiligheid. Mensen voor wie de waardering van anderen een afgod is, zonder welke zij geen vreugde en waarde kennen, worden voortdurend heen en weer geslingerd tussen superioriteits- en minderwaardigheidsgevoelens.

Hoe meer wij het vergankelijke aanbidden, hoe meer wij ons bewust worden van de vergankelijkheid en zinloosheid van ons bestaan. En hoe meer wij op zoek gaan naar nieuwe afgoden om dat besef te verdringen. Aanbidding van de ware God maakt ons menszijn alleen maar dieper en groter. Christen worden is mens worden. Christen worden is ons valse zelf verliezen en ons ware zelf vinden. Je huis krijgt er een verdieping bij, de hemel gaat open, de wereld ligt er om te betreden voor God en de mensen.

Elenctiek en verkondiging

Als afgoderij de belangrijkste eigenschap is van het ongeloof, is daarmee de strategie van de missionaire verkondiging duidelijk. Wij zullen de afgoden moeten ontmaskeren en de ware God voorstellen als de enige Bron van redding, vreugde, geluk en vrede.

Daarbij staan we *naast* de ander en niet boven hem. Wie zijn hart kent, weet dat verdringing en vervanging van de waarheid ook christenen niet vreemd is. Het is een diep menselijke eigenschap die voortdurend aangepakt moet worden, ook in ons eigen leven. Hoe vaak gebruiken we ons christelijk geloof niet als een instrument voor zelfbevestiging en verwerving van prestige?

Onze activiteit van ‘bewust maken’ omvat de elementen van ontmaskering, cultuurkritiek en dergelijke. Dat kan op vele manieren. De Heilige Geest doet het, persoonlijk toegepast, bij allerlei mensen. Voor onze missionaire praktijk zou ik er echter twee dingen uit willen lichten, die naar mijn gevoel vaak ondergewaardeerd worden. De eerste is de strategie van de humor. De tweede is de interculturele ervaring.

Humor en de interculturele ervaring

Humor is, mits goed uitgevoerd, een grote ontmaskeraar. De niet-christelijke cabaretier Jeroen van Merwijk zegt dat zo: “De wereld is een plaats waar mensen zich voortdurend voor de gek houden. Ik wil dat ontmaskeren en dat lukt alleen via een cabaretse kijk op de wereld”. Ik denk dat hij grotendeels gelijk heeft. Als oudtestamenticus ben ik al jarenlang bezig met de studie van de profeten en het valt me meer dan eens op hoeveel profeten als Amos en Jesaja gebruik maken van het wapen van het absurde en het cabaret, het omkeren van vertrouwde vormen, om hun gehoor te ontmaskeren in schijnheiligheid en gezapigheid.

Ik weet dat dit een moeilijk onderwerp is voor christenen. De Amerikaanse prediker Tim Keller heeft een theorie waarom humor en christenen elkaar lastig weten te vinden. Echte humor komt voort uit twee bronnen.

De eerste is dat je jezelf, je verschijning en je prestige niet al te serieus neemt. Eigenlijk kan dat alleen als je jezelf als zondaar hebt leren kennen en weet dat je met huid en haar van genade moet leven. Het probleem is denk ik dat veel christenen slechts een oppervlakkig zondebesef hebben en moralistischer zijn dan ze zelf beseffen. Zolang je nog enige hoop hebt dat je jezelf kunt redden, ben je gedwongen jezelf en al je pogingen bijzonder serieus te nemen. Dat is dodend voor echte humor.

Een tweede bron van humor is dat je hoop hebt voor de wereld: een krachtig geloof in de beloften van God. Wie dat niet heeft, zal op zijn best enig cynisme kunnen ontwikkelen, maar humor is iets anders.

Paulus spoort de gemeente aan om in hun woorden 'te allen tijde aangenaam en niet zouteloos' te zijn (Kol. 4:6). Met een pittige en humoristische verkondiging kunnen we ons richten op de manieren waarop mensen weigeren eerlijk te zijn over de diepe vragen van het bestaan. Houd ze een spiegel voor.

Een tweede mogelijke strategie van ontmaskering en bewustmaking is de interculturele ervaring. Nederlanders zijn in het algemeen erg open voor contacten met andere culturen. Ze spreken hun talen, beschouwen zichzelf als wereldburgers, eten gerechten van over de hele wereld en reizen graag naar exotische oorden. Juist het contact met anderen die anders zijn, kan je ogen openen voor de vanzelfsprekendheden in je eigen bestaan. De Engelse missioloog Dennis Niles maakt hier de vergelijking van de bril en de spiegel: je eigen cultuur is als een bril. Je ziet hem niet, maar je kijkt er wel mee. Pas als je in de spiegel van een andere cultuur kijkt, zie je de bril die je op hebt.

Maar je hoeft niet altijd de grenzen over. Ook in eigen land wonen ontzettend veel mensen uit allerlei culturen. Onder hen zijn veel christenen die ons een spiegel kunnen voorhouden. Ik denk dat onze kerken enorm gebaat zijn bij contacten met deze christenen. Zeker in de grote steden is dat eigenlijk een must. In Amsterdam worden momenteel meer allochtone kinderen geboren dan autochtone. Alles wijst erop dat onze grote steden binnen een jaar of twintig in meerderheid bevolkt zullen worden door mensen met niet-Westerse ouders. Als onze kerken in die steden ook werkelijk kerken willen zijn *voor* die steden, dan zullen zij dus multicultureel moeten zijn. Ik zie niet hoe dat anders kan.

Verkondigen

Tot nu toe ging het over het eerste aspect van de missionaire benadering van Nederland: opdiepen en bewust maken van de verdrongen waarheid dat hier niet onze uiteindelijke bestemming ligt. Dat ons vaderhuis verder ligt dan het visioen van Fortuyn. Dat onze goede Herder niet door drie spijkers of vijf kogels kan worden gestopt.

Er is ook een andere kant. Dat is die van het aanbieden van een alternatief. Ik zeg het bewust op deze manier, om te laten zien dat het om meer gaat dan het *vertellen* hoe het ook kan. Een alternatieve levensvulling, een nieuw centrum in het leven van mensen moet uiteindelijk worden *voorgeleefd*. Iets is alleen een echt alternatief, wanneer het in werking wordt gezien. Lesslie Newbiggin zegt in dit verband dat de gemeente de hermeneutiek van het Evangelie is. De gemeente is het Evangelie-in-actie. Zo is het ook. Vandaar dat ik geloof dat dit tweede aspect van onze benadering, de verkondiging en het voorleven van een reddend perspectief, allereerst en vooral door de christelijke gemeente moet gebeuren. En de praktische ervaring van het laatste decennium wijst uit dat dit voor 90% moet gebeuren en gebeurt in kleine laagdrempelige kringen, waar ruimte is voor een open gesprek met input vanuit de Bijbel. En vooral: waar in praktijk wordt gebracht dat 'belonging' vóór 'believing' komt. Wij zouden graag zien dat mensen eerst gaan geloven, voordat ze bij ons mogen horen, maar de praktijk is andersom. Mensen ontwikkelen interesse voor het geloof juist binnen de gemeenschap van de christelijke gemeente.⁶

Het is dan wel belangrijk dat er binnen die gemeente de gezonde hoogspanning wordt gevonden van het evangelie. Een Sikh die christen was geworden, zei: 'Ik heb mijn familie verloren en ik heb vergaderingen teruggekregen'. Dat is niet de bedoeling. Ik denk dat we gemeenten nodig hebben die niet ondergaan in een veelheid aan activiteiten, zonder al teveel geestelijk gehalte. Robert Warren, missionair consultant van de Church of England, zegt in zijn boekje *Missionary Congregations*, dat de kerk af zal moeten van een gerichtheid op het eigen kerkelijke leven.⁷ Dat houdt meestal in dat alle energie van de leden wordt opgeslokt door een overvolle binnenkerkelijke agenda. In plaats daarvan zal de kerk zich erop moeten richten een sober en eenvoudig pakket van activiteiten te hebben, die erop gericht zijn gemeenteleden te bemoedigen en toe te rusten christen te zijn in hun dagelijks leven van gezin, werk en vrije tijd. Met andere woorden gezegd, het gaat er niet om welke dingen en hoeveel dingen we doen, maar *hoe* we de dingen doen. De dingen die we doen, moeten altijd

weer doorzichtig zijn tot op Christus. Een plaatselijke kerk, met eenvoudige structuren en een beperkt aantal activiteiten, waarbij elke activiteit geankerd is in de roeping van de kerk, dat hebben we nodig.

Komen zulke kerken er ook? Soms heb ik er een hard hoofd in, soms ben ik vol goede hoop. Ik geloof dat het hier gaat om het voorhouden van deze visie, in het geloof en vertrouwen dat er van tijd tot tijd iets van overspringt. Ik merk dat het in elk geval weerklank vindt bij veel kerkleden, zeker bij de meer betrokkenen onder hen. Er is onder velen een verlangen naar meer vreugde, meer diepgang en meer besef dat het ergens om gaat in de kerk. Tegelijk denk ik ook dat er soms meer nodig is dan dat. Wellicht komt er pas echt openheid voor een andere manier van kerk-zijn, wanneer we met de rug tegen de muur komen te staan. Gek genoeg zie je daarbij juist in de grote steden tekenen van hoop bij gemeenten waar je het niet zou verwachten. In de CGK zijn dat bijvoorbeeld Amsterdam en Rotterdam-Charlois. Misschien moet het zo gaan: geen kant meer op kunnen, je zelfverzekerdheid en zelfgenoegzaamheid kwijtraken. En hebben we het dan niet over bekering?

Het Evangelie en de seculiere mens

Mensen zijn veranderd. Het is belangrijk om dat te zien, als we het Evangelie willen verkondigen in onze cultuur. De banden kerk, vakbond, partij en maatschappij zijn weggefallen. Vroeger vertelden zij je hoe je moest leven. Als je bijvoorbeeld als gereformeerde jongen werd geboren op een boerderij, was er al heel veel duidelijk:

- je beroepskeuze: boer of boerenknecht; als je heel goed kon leren: dominee of onderwijzer;
- je levenspatroon: een goede vrouw zoeken voor het boerenbedrijf en kinderen krijgen;
- je geloofspatroon: rond je 20^e belijdenis doen, eerst naar de knapenvereniging en dan naar de gereformeerde boeren- en tuindersbond enz.;
- je stemgedrag: ARP.

Van de wieg tot het graf was je leven ingekaderd in verwachtingen en normen. Je wist ook precies wanneer je over de grenzen heengestapt was. Dat gebeurde wanneer je afwijkend gedrag vertoonde, gedrag dat niet voldeed aan de verwachtingen bij je leven. Als je bijvoorbeeld wegliep van de boerderij, of een vrouw buiten je eigen stand trouwde. Of niet trouwde. Als je de kerkgang verwaarloosde of op een andere partij zou stemmen. Enzovoort. Normen waren duidelijk. Er was dus ook een duidelijk *schuldbesef*: immers je leven bestond eruit zo goed mogelijk te voldoen aan de normen en verwachtingen die hoorden bij wie je was. Het christelijk geloof had daar ook het een en ander over te zeggen: grenzen overtreden was zonde, maar daar bestond vergeving voor.

Dit zou je het traditionele mensbeeld kunnen noemen. Dit bestaat nog steeds in Nederland. Het zijn mensen die opgroeien binnen duidelijke normen en verwachtingen. Gezin, sociale stand, cultuur en dergelijke zijn erg belangrijk voor hen. Zij willen graag zo goed mogelijk voldoen aan de normen die daardoor worden gesteld. Deze mensen zijn vaak kerkelijk, maar niet altijd. Ook buiten de kerk zijn traditionele mensen. Zij zijn aanspreekbaar op absolute normen. Sommige dingen 'doe je gewoon niet'. Of wel. Zij voelen zich regelmatig schuldig wanneer zij de grenzen overschrijden.⁸ Deze mensen zijn in principe ook vatbaar voor een traditionele verkondiging van het christelijk geloof.

Een voorbeeld van zo'n verkondiging vinden we bijv. in de evangelisatiecursus *Aanstekelijk christen* van de Stichting Agapè, samen met Willow Creek. Daarin vind je bijvoorbeeld de 'doen-gedaan'-illustratie:

- wij zijn de band met God kwijtgeraakt;

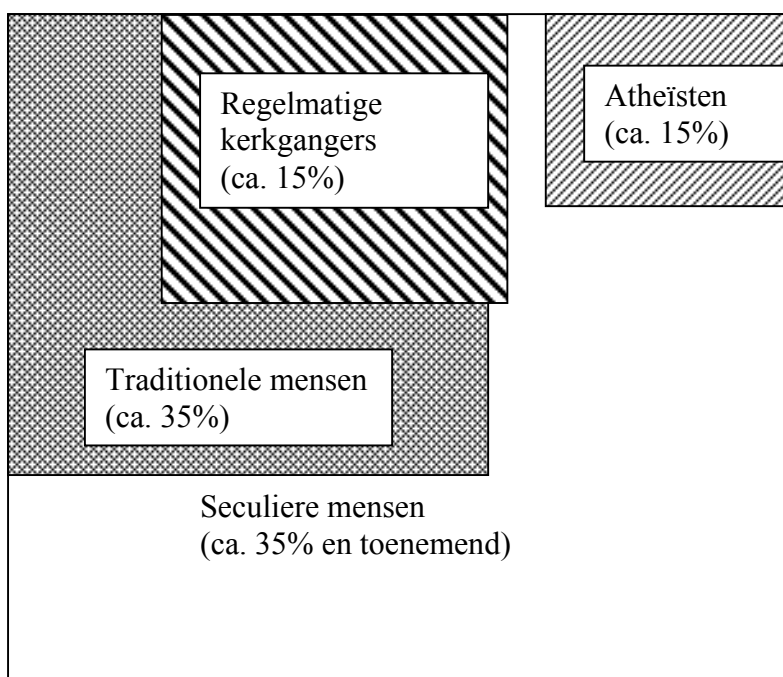
- daarom doen wij van alles om God weer te vinden ('goede werken');
- het probleem is: het is nooit genoeg;
- gelukkig biedt God een oplossing in het kruis: hij overbrugde de kloof die wij niet kunnen overbruggen.

De reden dat zo'n manier van verkondigen veel christenen aanspreekt, is denk ik tweërlei: (a) veel orthodoxe christenen zijn zelf traditioneel; het appelleert aan de manier waarop zij zelf in elkaar zitten. Overigens geldt dit voor de jongere generaties kerkleden steeds minder; (b) omdat je vaak vrienden hebt, die je levensvisie enz. delen, hebben de meeste christenen traditionele vrienden. Ook als die vrienden geen christen zijn. De manieren die zij leren om te evangeliseren, 'werken' daarom verrassend vaak nog wel bij hun eigen vrienden. Gelukkig maar.

Het probleem is: wat zeg je nu tegen mensen die helemaal niet volmaakt *willen* zijn? Mensen die niet zonder normen zijn (dat is bijna niemand denk ik), maar die er helemaal niet zo mee bezig zijn of ze nu wel of niet volmaakt leven? Mensen die best willen toegeven dat ze niet volmaakt zijn (wie is dat wel?), maar daar helemaal niet zoveel last van hebben?

Dat zijn, wat ik zou noemen, *seculiere* mensen. Massa's mensen groeien tegenwoordig zo op. Zij zijn de zekerheden kwijtgeraakt van de vroegere generaties. Zij kennen geen absolute normen, alleen voorlopige. Over alles valt immers te praten en aan alles zitten meer kanten? Hun diepste verlangen is niet zozeer volmaakt te leven en aan alle verwachtingen te voldoen. Zij willen weten wie zij nog kunnen zijn in een wereld waarin alle vaste kaders zijn weggefallen. Er zijn geen grenzen meer, dus er is ook geen overtreding. Dus is er ook geen schuld. Deze mensen willen graag zichzelf ontplooien, om zo uit te vinden wie zij zijn. Zij hechten sterk aan vrijheid, zo sterk dat zij vaak moeite hebben om zich te binden. Geloof zegt hen soms best wel wat, maar de kerk en de partij en de vakbond veel minder. Dat zijn instituten die je alleen maar in de weg zitten om uit te vinden wie je bent. Waarom zou ik niet kunnen geloven zonder kerk?

Deze laatste groep groeit snel in Nederland. Traditionele mensen vind je vooral onder ouderen, allochtonen, lager opgeleiden, plattelanders en kerkmensen. Seculiere mensen vind je meer in de steden, onder de hoger opgeleiden, jongeren en niet-kerkelijken.

De boodschap voor mensen van vandaag

Hoe bereik je nu seculiere mensen? Dat is de vraag. Het lijkt me moeilijk deze mensen te benaderen met een klassieke boodschap van zonde als het doen van overtredingen en verzoening als vergeving van dingen die je verkeerd hebt gedaan. Zeg maar het klassieke evangelisatorische drietraps gesprek. Daarbij probeer je eerst mensen te overtuigen dat ze zondig zijn. Dat lukt meestal nog wel. Althans, mensen willen best erkennen dat ze niet volmaakt zijn. Wie is dat wel? Maar de tweede stap is al moeilijker, want je wilt dat mensen zich er ook heel beroerd onder voelen, dat ze er last van hebben. En dat is al veel moeilijker. De meeste mensen vandaag de dag hebben niet zo'n diepgeworteld schuldbesef. De derde stap (en daar wil je nu zo graag uitkomen!), valt dan meestal helemaal in het water: je wilt Christus en Zijn verzoening verkondigen. Maar waarom een oplossing aanbieden als mensen geen probleem ervaren?

We moeten constateren dat juist de steeds groter wordende groepen met een seculiere levensvisie in Nederland slecht bereikt worden. Dus: jongeren, stedelingen en hoger opgeleiden. En eigenlijk geldt ook binnen de kerk dat steeds minder mensen nog echt geraakt worden door een boodschap van vergeving van schuld. Ik vind dat een groot punt van zorg. Wij zullen als christenen moeten leren de taal te spreken van deze groepen. Eén van de elementen daarin is het leren nadenken over kruis en verzoening op een manier die past bij deze groep.

Traditionele en seculiere mensen kun je onderscheiden naar de manier waarop zij zien dat zij het Evangelie nodig hebben. Mensen uit traditionele culturen reageren goed op een presentatie van het Evangelie die hen aanspreekt op moreel tekort. Zonde weerhoudt je ervan om zo goed te zijn als je zou moeten zijn en daarom verbreekt het de relatie met God (of met het hoogste doel in je leven, wat dat dan ook maar is).

Mensen die meer 'seculier' of 'postmodern' in elkaar zitten hebben slechts een vaag of geen besef van God en hebben nauwelijks besef van morele absolute grenzen. Zij reageren beter op een presentatie die zegt: 'Zonde weerhoudt je ervan om zo vrij te zijn als je zou moeten zijn voor je geluk. Het maakt je tot slaaf en ontmenselijkt je'. Een sterkere nadruk dus op bevrijding van slavernij in plaats van op vergeving van schuld en tegelijk waakzaamheid, want deze bevrijding is nooit oppervlakkig. Onze onvrijheid is een schuldige en opstandige onvrijheid.

Beide benaderingen zijn bijbels. De eerste, met zijn nadruk op 'schuld en vergeving' vinden we vooral in Romeinen. De tweede, met zijn nadruk op 'slavernij en bevrijding' is het onderwerp van Galaten. Dus hoe verwant beide brieven ook zijn qua opbouw en thematiek, het lijkt erop dat ze toch een verschillende uitwerking laten zien van Christus' kruisdood en opstanding.

Beide benaderingen hebben ook hun gevaren. Traditionele mensen zien plichtsvervulling als de weg naar redding, geluk, zin enzovoort. Het Evangelie zegt: 'Je leeft niet volgens je plicht als je niet tot God komt door het volbrachte werk van Christus'. De seculiere mensen zien vrijheid als de weg naar geluk, de sleutel voor hun redding en eigenwaarde. Het Evangelie zegt: 'Maar je bent niet vrij tenzij je tot God komt door Christus'.

Vroeger, toen de kerken waren gevuld met mensen die traditioneel dachten, moesten we ervoor oppassen dat we geen 'gerechtigheid door de werken' preekten. Dat is nu eenmaal een

valkuil voor traditionele mensen. Momenteel, nu kerken zo vol zitten met getherapeutiseerde mensen die vervulling zoeken, moeten we ervoor uitkijken dat we ‘verlossing door zelfontplooiing’ verkondigen. Ik denk aan een kinderliedje dat op dit punt haarfijn de fout ingaat: “Bij Jezus ben je vrij / om helemaal jezelf te zijn”. Dat klinkt wel goed, maar ik ben toch blij dat dit niet klopt. Waar ik juist zo blij mee ben, is dat Jezus mij *bevrijdt* van alles wat ik ben als ik ‘helemaal mezelf’ ben.

Ik denk dat mensen ook vandaag bereikt moeten worden met een boodschap van schuld en verzoening. Maar we zullen op een andere manier moeten spreken over schuld en op een andere manier over verzoening. Daarom heb ik net uitgebreid stilgestaan bij het thema van afgoderij. De vraag aan mensen moet niet zijn: wat heb je allemaal verkeerd gedaan? Maar: wat drijft je leven? Wat beweegt je?

Bij traditionele mensen is dit vaak de goedkeuring van anderen of van zichzelf. Zij willen aan de normen voldoen. Hun typische zonden zijn: hoogmoed (wanneer zij aan de normen voldoen die zij zichzelf stellen en zien dat anderen dat niet kunnen) of moedeloosheid en twijfel (wanneer zij zien dat zij niet aan hun normen kunnen voldoen). Wij zullen tegen hen moeten zeggen: maar je zult *nooit* aan de norm kunnen voldoen als God niet centraal staat in je leven. Een ordelijk en hoogstaand ('fatsoenlijk') leven is hun afgod. Daaraan meten zij zichzelf en anderen af. Hun moeilijkste bijbelteksten zijn teksten als 'Hoeren en tollenaars zullen u voorgaan in het Koninkrijk der hemelen'.

Begrijp me goed, er is niets mis met het leiden van een hoogstaand leven, maar als dat ons vreugde en vrede moet verschaffen, als zo'n leven onze redder moet zijn, zal het ons verteren en opslokken. Zulke mensen zullen boos worden als iemand dat ideaal bedreigt. Zij zullen zich superieur voelen als zij erin slagen aan hun ideaal te voldoen. Zij voelen zich minderwaardig als het niet lukt. Zij worden somber en terneergeslagen als zij steeds opnieuw falen. Zij voelen zich verongelijkt wanneer anderen bevoordeeld worden die het minder verdienen dan zij, de werkers van het eerste uur. Zij oordelen anderen voortdurend, want dat hebben zij nodig om zich boven anderen te kunnen verheffen. Immers hun doel is: beter zijn dan anderen? Zij zullen zich niet in staat voelen om te evangeliseren, want zij vinden dat ze eerst beter moeten zijn dan hun burens. Als zij toch evangeliseren, zullen zij neerkijken op een ander of zich juist verre minderwaardig voelen. Kortom, zij kennen Christus niet echt, die ons bevrijdt van slavernij. Hij kwam toen wij nog zondaars waren, voordat wij ook maar iets hebben gepresteerd. Onze waarde, onze vreugde, onze vrede is Hij.

Bij seculiere mensen is hun afgod vaak vrijheid of zelfontplooiing. Zij vertonen dezelfde verschijnselen als iemand dat ideaal in de weg staat. Boosheid, terneergeslagenheid, ongevoeligheid, verdriet. Wij zullen hun moeten vertellen dat je niet echt vrij bent, tenzij God op de eerste plaats staat in je leven. Je kunt zo gemakkelijk een slaaf worden van je streven naar vrijheid en ongebondenheid. Je kunt zo op zoek gaan naar jezelf dat je jezelf voorbijloopt. Christus heeft ons vrijgemaakt. Pas als we Hem in ons leven op de eerste plaats hebben, zullen we ervaren dat andere dingen minder belangrijk worden. Ze hebben ons niet meer te pakken. Je kunt je dan ook binden en geven aan anderen, uit vrije wil, omdat je een hoger doel hebt. Dat is ontspannend en in die ontspanning ligt ware vrijheid. Dat is de vrijheid waarvan Petrus spreekt: 'Onderwerpt u aan alle menselijke instellingen om des Heren wil (...) als vrijen (...) als dienaren van God' (1 Pet. 2:13-16).

Zonder Christus zijn mensen slaven. Van plichtsgevoel, van ouderlijke goedkeuring, van christelijk prestige, van macht, van vrijheidsdrang. Slaven van hun afgoden. En die afgoden zullen hen uiteindelijk vernietigen. Christus kwam om ons vrij te kopen. Wij ervaren zelf aan

den lijve wat het kost om te vechten tegen de afgoden. Het is een dagelijks proces van bekering. Daarom staan wij niet boven mensen, maar naast hen. Uit eigen ervaring kunnen wij zeggen dat het niet verkeerd is om idealen te hebben, maar dat die zo gemakkelijk worden tot afgoden die ons verteren. Wil je vrij zijn? Wij ook! Christus geeft vrijheid, meer dan wij kunnen dromen. Vrijheid van slavernij, van onrust, hoogmoed, gejaagdheid. Hij geeft vrede, rust en vreugde. Hij geeft ons de ruimte om onze mogelijkheden te verkennen en te gebruiken, zonder erdoor te worden beheerst. Hij geeft ons de vrijheid om anderen te dienen. Niet om hen te manipuleren of te gebruiken, maar heel eenvoudig omdat wij dankbaar zijn. In hen dienen wij Hem.

Verzoening vandaag

Het christelijk geloof is een bevrijdend en ontspannend geloof, omdat het de hopeloosheid van het menselijk project heeft gepeild en verwoord. Juist in onze aanbidding van de enige ware God worden wij bevrijd van zonde, slavernij en ontmenselijking. Wij leren ons te verheugen in een onverdiende gerechtigheid en waarde en groeien in dankbare liefde. Dat is een boodschap die we met vrijmoedigheid kunnen brengen. Ik ken geen betere.

Zo zijn we weer bij het begin. Verkondiging is zowel het ontmaskeren van je diepste drijfveren als het aanbieden van een nieuw levensperspectief. Verzoening is dat je zonden vergeven worden, maar vooral dat je bevrijd wordt van de macht van de zonde en een nieuw levensperspectief krijgt. Die twee zijn niet van elkaar los te maken, maar je kunt ze wel onderscheiden. Aan de andere kant, wie de slavernij van mensen laat zien, kan er niet aan ontkomen ook te spreken over vrijheid. Zolang we maar beseffen dat echte vrijheid geleefde vrijheid is.

Wat hiervoor is gezegd, laat zich samenvatten in de belijdenis van Paulus in Filippenzen 3. Daar beschrijft hij eerst alle mogelijke manieren waarop hij zijn redding, vreugde en vrede zou kunnen funderen in andere zaken dan in God. Paulus noemt dat 'op vlees betrouwen'. Echter, afkomst, status en ijver zijn geen blijvende funderingen voor werkelijk heil. Het is de kennis van Christus die dit alles te boven gaat. Daarom besluit ik graag dit artikel met een bezongen versie van Paulus' woorden.

*All I once held dear; built my life upon
All this world reveres
And wars to own
All I once thought gain
Now I count but loss
Spent and worthless now
Compared to You*

*Knowing You Jesus, knowing You
There is no greater thing
You're my all, You're the best
You're my joy, my righteousness
And I love you Lord*

(Graham Kendrick)

Noten

¹ Vert. G. Wijdeveld, *Augustinus: Het eerste geloofsonderricht*, Baarn 1982.

² J. Finney, *Finding Faith Today: How Does It Happen?*, London 1999.

³ Zonder ze steeds specifiek aan te halen, maak ik in het vervolg dankbaar gebruik van de volgende ongepubliceerde notities van Tim Keller, predikant van de Redeemer Presbyterian Church in New York (www.redeemer.com): 'Repentance Workbook: Idols of the Heart' en 'The Gospel and the Secular Mind'. Ook heb ik gebruik gemaakt van Theo Meedendorp, *Waar is jouw hart? Een onderzoek naar de betekenis van de visies op 'afgoderij' van Tim Keller, Richard Keyes en Vinoth Ramachandra voor een elenctische benadering in een postmoderne samenleving*, ongepubliceerde doctoraalscriptie missiologie, TU-Kampen 2000.

⁴ J. H. Bavinck, *Religieus besef en christelijk geloof*, Kampen 1949, 171-80.

⁵ Dit is vooral uitgewerkt door V. Ramachandra in zijn magistrale boek *Gods That Fail: Modern Idolatry and Christian Mission*, Downers Grove 1996, 114-116.

⁶ Vgl. hierover S. Paas, *De werkers van het laatste uur: De inwijding van nieuwkomers in het christelijk geloof en in de christelijke gemeente*, Zoetermeer 2003 (najaar).

⁷ R. Warren, *Building Missionary Congregations*, Church House 1995.

⁸ Voor een goede beschrijving van het traditionele levensgevoel, vgl. A. B. Seligman, *Modernity's Wager: Authority, the Self and Transcendence*, New Jersey 2000.